

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๐

ภาคปฏิบัติภาคสำคัญ

การปฏิบัติธรรม ขอได้กำหนดจดจำในข้อธรรมข้อธรรม ที่ครูอาจารย์ได้สั่งสอน แล้วอย่างไรไว้ด้วยดีในภาคปฏิบัติ เพราะการเทศน์การสอนทุกแห่งทุกมุม สอนด้วยความจริงใจและจงใจเต็มสัดเต็มส่วน ไม่มีคำว่าแบ่งสู้แบ่งรับสำหรับภิกษุบริษัทเรา พูดอย่างตรงไปตรงมากับความจริงทั้งหลายที่ธรรมท่านระบุไว้ ๆ

ด้วยเหตุนี้การปฏิบัติจึงสำคัญอยู่ที่การจดจำ ด้วยความจริงใจในข้อธรรมข้อธรรม ที่ครูอาจารย์แนะนำสั่งสอน คือหมายถึงท่านผู้ที่รู้จริงเห็นจริงสอน ดังโอวาทของหลวงปู่มั่นในสมัยปัจจุบันนี้เป็นต้น นี่เป็นโอวาทที่แม่นยำหาที่ต่องติไม่ได้ เทียบกันได้กับครั้งพุทธกาล ที่บรรดาสาวกทั้งหลายท่านอบรมสั่งสอนกัน หรือนับแต่พระพุทธเจ้าลงมา ท่านสั่งสอนด้วยความรู้แล้วค่อยสอน ทั้งฝ่ายเหตุคือด้านปฏิบัติ ท่านได้ประสบพบเห็น ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายสมุทัย ทุกข์ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายมรรคและนิโรธ ทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผล ท่านดำเนินมาด้วยความรู้ชัดเห็นชัดภายในจิตใจของท่าน จึงสมบูรณ์แบบในเวลาท่านแสดงออกมาแต่ละบทละบาท

เพราะท่านสมบูรณ์แล้วทั้งสอง คือเหตุและผลเต็มอยู่ในหัวใจท่านแล้ว การสอนจึงไม่มีข้อบกพร่อง และไม่สอนด้วยความสงสัย ถอดออกมาจากความรู้ความเห็นอันเป็นอยู่ภายในจิตใจล้วน ๆ สู้จิตใจของผู้ฟังทั้งหลายเต็มเม็ดเต็มหน่วย หากผู้ฟังมีความสนใจใคร่ต่อข้อธรรมข้อธรรมด้วยความจริงใจแล้ว ธรรมเหล่านี้จะไม่ไปที่อื่น เพราะใจเท่านั้นเป็นภาชนะอันสำคัญของธรรม จะล่วงไหลเข้าสู่ใจทั้งหมด ส่วนผลที่ปรากฏมีความสงบและความแยกคาย ในบางบทบางบาทที่ได้รับจากท่านแสดงเป็นต้น ซึ่งตกค้างอยู่ในใจแล้วก็ป็นอันว่าได้รับแล้ว นอกจากนั้นแล้วก็นำไปเป็นคติข้อธรรมข้อธรรม ไปประพฤติปฏิบัติตนเอง

ภาคปฏิบัติเป็นภาคที่สำคัญสำหรับเราทั้งหลายในเวลานี้ ภาคการศึกษาเล่าเรียนต่างองค์ต่างได้ศึกษาเล่าเรียนมาพอสมควรแล้ว ว่าศีลก็เข้าใจกันแล้วว่าศีลของพระมีประเภทใดบ้าง มีกี่ข้อ ก็ทรงศีลกันอยู่ด้วยกันทั้งหมด เนะ สมาธิจะเป็นประเภทใด เราก็ได้ศึกษาเล่าเรียนมาจากปริยัติ หรือจากครูจากอาจารย์อยู่แล้ว ว่าสมาธิเป็นอย่างไร ๆ ปัญญาเป็นอย่างไร ๆ ตลอดถึงวิมุตติหลุดพ้นเป็นอย่างไรนั้น นี่เป็นข้อศึกษาที่ได้รับมาแล้วจากครูจากอาจารย์และจากตำรับตำรา

บัดนี้เป็นหน้าที่ของเราที่จะตามร่องรอยแห่งข้อธรรมข้อธรรม หรือตำรับตำรา ซึ่งเป็นร่องรอยที่จะก้าวเข้าสู่ความจริง อันใดจริงเล่า ทุกข์เป็นของจริงอันหนึ่ง ท่านแสดง

ว่าทุกข์ให้กำหนดรู้ เมื่อรู้ทุกข์แล้ว ทุกข์นี้มาจากไหน ต้นเหตุของทุกข์คืออะไร นั่น
 สภาวะเหตุแล้ว ได้แก่ปัญญา ทำงานเกี่ยวเนื่องกันไปในขณะที่เดียวกัน เมื่อค้นหาต้นเหตุ
 คืออะไรเป็นเหตุ ทุกข์จึงได้เกิดขึ้น ก็ได้แก่สมุทัย นี่คือการตามร่องรอยหาความจริง

ทุกข์เป็นความจริงหรือเป็นพื้นฐานอยู่แล้วภายในกายใจของเรา สมุทัยเป็นพื้นฐาน
 อยู่แล้วภายในจิต มีกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหาเป็นรากอันสำคัญ หรือเป็น
 รากแก้วอันสำคัญของกิเลสทั้งหมด นี่ก็เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว คือความจริงแต่ละประเภท
 ๆ ที่กล่าวมานี้ ที่นี้มรรคได้แก่อะไร คำว่าสภาวะเหตุที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ คือสภาวะ
 เหตุของทุกข์คืออะไร จนกระทั่งทราบว่าเป็นสมุทัยนั้นได้แก่มรรค นี่มรรคก็เป็นพื้นฐาน
 อยู่แล้ว เป็นความจริงอันหนึ่ง ท่านจึงเรียกว่า มคฺค อริยสัจจ์ มรรคสักก็เป็นความจริง
 อันหนึ่ง

เมื่อเราพิจารณาตามข้อมรรคที่แสดงไว้นี้ คำว่านิโรธ เมื่อทราบต้นเหตุของ
 สมุทัยโดยลำดับลำดับไปแล้ว เรื่องของทุกข์เรื่องของการดับทุกข์ก็จะระงับตัวลงไป
 เพราะตัวเหตุคือสมุทัยมีกำลังอ่อนลงไปด้วยอำนาจแห่งมรรคปราบปราม ดังนั้นเป็นต้น
 ท่านเรียกว่าความจริง เราทั้งหลายปฏิบัตินี่คือตามร่องรอยแห่งความจริง ความจริงมีอยู่
 เป็นพื้นฐานภายในจิตใจของเราเป็นอันดับหนึ่ง ส่วนกายวาจาเป็นอาการของทุกข์
 เพียงเท่านั้น ถ้าเป็นต้นไม้ก็เพียงกิ่งเพียงก้าน แล้วสาวเข้าจากกิ่งก้านก็ต้องเข้าไปสู่
 ลำต้นและรากแก้วรากฝอยของมัน นี่ละเมื่อสาวลงไปก็จะถึงตัวของสมุทัยขึ้นเอกได้แก่
 อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา

นั่นแลคือความจริง อันเป็นรากฐานสำคัญของวัฏจักรวัฏจิต ที่พาให้หมุนเวียน
 เปลี่ยนแปลงอยู่ไม่หยุดไม่ยั้งยังตลอดมา และจะตลอดไปถึงกาลไหน ๆ ไม่มีกำหนด
 กฎเกณฑ์ได้เลย มีการปฏิบัติเท่านั้นที่จะสามารถทราบความจริงทั้งหลายเหล่านี้ ดังที่
 พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายทรงทราบและทราบมาแล้ว และนำมาสั่งสอนพวกเราให้
 เข้าใจอยู่เวลานี้ พอได้ถือเป็นเรื่องเป็นรอยหรือเป็นแนวทางดำเนิน

ด้วยเหตุนี้การปฏิบัติจึงเป็นสิ่งจำเป็น และสำคัญอย่างยิ่งสำหรับนักบวชเรา อย่า
 ได้เผลอโผล่จิตใจไปสู่กระแสของโลก ซึ่งเคยลุ่มจมกับมันมามากต่อมากแล้ว ไม่มีสิ่งใด
 ที่จะยังเราให้หลุดพ้นกันได้เพราะสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นโดยเหตุที่เราหลงตาม นอก
 จากการรู้แจ้งแทงทะลุสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ แล้วปลดเปลื้องปล่อยวางภาระอันหนัก ถอย
 เข้ามาสู่ตัวของตัวโดยลำดับ ด้วยอำนาจแห่งข้อปฏิบัติมีสติปัญญาเป็นสำคัญเท่านั้น
 นี้คือรากใหญ่หลักใหญ่อยู่ที่ตรงนี้ การปฏิบัติจึงเป็นของจำเป็นมาก

ในสถานที่นี้เราสงวนรักษาสำหรับพระเถระที่มาปฏิบัติ เราไม่อยากจะเห็นสิ่งใดที่
 เข้ามาทำลาย หรือเป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญเพียร เพื่อชำระหรือฆ่ากิเลสสังหารกิเลส

ภายในใจให้พินาศนิหายไป นอกจากการประกอบความ پاکเพียงอย่างเดียวเท่านั้น กิจอื่นการใดก็ตามให้ถือเสียว่าเป็นชั่วระยะเวลา ที่จำเป็นจะต้องจัดตั้งทำนิต ๆ หน่อย ๆ แต่ไม่ถือว่าเป็นความจำเป็นยิ่งกว่าการบำเพ็ญเพียรเพื่อชำระกิเลส นี่เป็นหลักใหญ่ ด้วยเหตุนี้ท่านผู้ใดก็ตามมาอยู่สถานที่นี้ พึงทราบที่เราสอนเพื่อธรรมเหล่านี้ทั้ง นั้น ไม่ได้ชมเชยกิจอื่นการใดว่าเป็นของเลิศของประเสริฐพอที่จะถือเป็นข้อหนักแน่น ยิ่งกว่าการประกอบความ پاکเพียรชำระกิเลส ให้เห็นทั้งเหตุให้เห็นทั้งผลทั้งฝ่ายมรรค และฝ่ายสมุทัย แจ่มประจักษ์กับตัวกับใจของเราเองขึ้นเป็นลำดับลำดับ นี่เป็นของสำคัญ มากในการปฏิบัติ

เอาเถอะถ้างสมณะหรือท่านผู้ปฏิบัติรูปใดนามใด ได้ตั้งหน้าตั้งตาประพฤติ ปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้วนี้ จะไม่เป็นอื่น ไม่ไปอื่นที่ไหนเลย นอกจากจะก้าวเข้าสู่ความจริงโดยลำดับ ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้นว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นั่นคือความจริง เมื่อได้เปิดได้รื้อฟื้นความจริงนี้ออกให้เห็นแจ่มแจ้งชัดเจนด้วยกันทั้งสี่ประการนี้แล้ว ความบริสุทธิ์หลุดพ้นของใจ ซึ่งจะเล็ดลอดออกมาจาก อากาณทั้งสี่นี้ ไม่ต้องมีผู้หนึ่งผู้ใดบอกเลย จะเป็นธรรมที่บริสุทธิ์ ใจที่บริสุทธิ์ หลุดออกมาจากอริยสังขทั้งสี่นี้โดยถ่ายเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้นอริยสังข ๔ จึงเป็นสถานที่กลั่น กรองจิตให้บริสุทธิ์

อย่างหนึ่งคือเครื่องผูกมัด ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย ถ้าจะพูดถึงเรื่องมลทินก็คือธรรม ชาติที่มีมืดตื้อที่สุด ปิดบังจิตใจไม่ให้เห็นเหตุเห็นผลความสัตย์ความจริงอันใดที่มีอยู่ ทั้ง ภายนอกภายใน ตลอดที่ฝังอยู่ในจิตใจของตนนี้เลย นี้เรียกว่า ทุกข์กับสมุทัย ที่นี้ มรรคเข้าไปแก้ตรงนั้นแหละ นั่นละท่านว่าอริยสังข เป็นเครื่องกลั่นกรองจิตให้บริสุทธิ์ หรือให้ผ่องใส เบื้องต้นให้เป็นความสงบ ต่อไปก็เป็นความสว่างกระจ่างแจ้ง แล้วก็ สว่างกระจ่างแจ้งขึ้นโดยลำดับลำดับ จนกระทั่งถึงความมืดตื้อหรืออะไรก็ตาม ขึ้นชื่อว่า สมุทัยทุกประเภทหมดสิ้นไปจากใจ เพราะอำนาจของมรรคญาณนี้ ลงไปชั้นละเอียดย แล้วเรียกว่ามรรคญาณ

คือปัญญานี้ละเอียดยแหลมคมมากที่สุด ได้แก่ปัญญาขั้นที่จะสังหารกิเลสประเภท ที่เป็นยอดแห่งวัฏจักรออกจากใจได้ ได้แก่ปัญญาญาณตั้งว่านั่น นั่นละปัญญาชั้น ละเอียดยเหล่านี้แหละ ซึ่งอยู่ในวงของสังขธรรมด้วยกัน เมื่อสังขธรรมมีมรรคสังขเป็นสำคัญ ได้ทำหน้าที่ของตนให้เต็มที่ได้มาตรฐานแล้ว ถึงกับสมุทัยอันเป็นรากฐานสำคัญคืออวิชชา ได้กระจายหายออกไปจากใจโดยสิ้นเชิงแล้ว นั่นแลนิโรธแสดงขึ้นเต็มที่ คือดับทุกข์ อย่างสนิท เพราะสมุทัยดับไปแล้วอย่างสนิท นี่ละความบริสุทธิ์ผุดขึ้นมาที่ตรงนี้เอง

เพราะฉะนั้นอริยสัจ จึงเป็นธรรมยืนยันความจริงเรื่องของมรรคผลนิพพานอย่างแท้จริง เมื่อเราทั้งหลายได้ดำเนินตามร่องรอย ที่ศาสดาองค์เอกได้สั่งสอนไว้แล้วนี้ จะไม่เป็นอื่นเป็นใดเลย เรื่องกาลสถานที่เวลาอันใดก็ตาม ไม่เป็นของสำคัญยิ่งกว่าอริยสัจที่ปรากฏตัวอยู่ภายในกายในใจของเรา นี้ให้พึงกำหนดที่ตรงนี้โดยสม่ำเสมออย่าได้ลดละความพากความเพียร

อิริยาบถทั้งสิ้นเป็นการเปลี่ยนทั้งธาตุชั้นทั้งบรรยากาศภายในจิตใจของเรา ซึ่งมีความรู้สึกแปลกต่างกันไป ๆ ให้มีความตื่นตัวไปโดยลำดับ เช่น เราอยู่ในสถานที่นี้ ความรู้สึกเป็นอย่างหนึ่ง เปลี่ยนจากสถานที่นี้ไปสู่ที่อื่น เปลี่ยนไปโดยลำดับ นับตั้งแต่สถานที่ธรรมดาดังที่วัดป่าบ้านตาดเรา นี้เข้าสู่สถานที่เปลี่ยว สถานที่น่ากลัว ดังครุบาอาจารย์ทั้งหลายท่านพาดำเนินมาตั้งแต่ก่อน เพราะมีอันตรายมาก ไม่เหมือนทุกวันนี้

เช่น สัตว์ร้ายมีเสือเป็นต้น นี้เป็นความรู้สึกอีกอย่างหนึ่ง อยู่กับหมู่เพื่อนแม่ในสถานที่เช่นนั้น ๆ ก็ตามเป็นความรู้สึกอย่างหนึ่ง แต่พอแยกแยะออกจากหมู่เพื่อนไปแล้ว เข้าสู่แนวรบโดยหวังพึงธรรมอย่างเดียว เรียกว่าพึ่งตนเองโดยสมบูรณ์แล้ว นั้นแหละความรู้สึกจะเปลี่ยนตัวไปโดยลำดับลำดับ นี่ท่านเรียกว่าเปลี่ยนบรรยากาศ

เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้เที่ยวเสาะแสวงหาในสถานที่ดังกล่าวมานี้ มี รุกขมูล เสนาสน์ เป็นต้น ไม่เคยจิตใจจาง ไม่เคยล้าสมัยสำหรับผู้ที่จะแก้กิเลสตัวที่ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ด้วยวิธีการและสถานที่เหล่านี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องทนกันอยู่เสมอไป จึงเป็นธรรมที่ทันสมัย สถานที่ทันสมัยที่สุด สำหรับการแก้หรือสังหารกิเลส เมื่อเราไม่ได้สถานที่เช่นนั้น ก็ให้พึงถืออริยสัจเป็นรากฐานสำคัญอยู่ภายในใจของเรา อย่าปล่อย อย่าลดละความพากเพียร สติเป็นสำคัญมากนะ

สำหรับการขบการฉันท การพักผ่อนนอนหลับ อย่าถือเป็นเรื่องว่าเป็นความดี ความดี ความสุขความสบาย อันนี้เพียงเรื่องของธาตุของชั้นนี้ได้พักผ่อน ความสบายก็สบายเพียงธาตุเพียงชั้นนี้ ๆ หน่อย ๆ แล้วก็ส่งเสริมระคะตันทหาขึ้นมา ถ้าวัยยังหนุ่มน้อยนะการฉันทมากการนอนมาก เป็นสิ่งที่ส่งเสริมระคะตันทหาได้โดยไม่ต้องสงสัย เคยเป็นมาแล้วผู้ปฏิบัติไม่ต้องถามผู้หนึ่งผู้ใดเลย แต่ละท่าน ๆ จะทราบตัวเอง เพราะฉะนั้นการลดหย่อนผ่อนผัน การอดนอนผ่อนอาหาร จึงเป็นเรื่องระดับสิ่งเหล่านี้ช่วยวิธีการแห่งความเพียรของเราได้เป็นอย่างดี

นี้แหละบรรดาผู้ปฏิบัติทั้งหลายที่อยู่ด้วยความสะดวกสบายทางกายไม่ได้ เพราะเมื่อให้มันสะดวกมันกลับเป็นข้าศึกต่อเรา เช่นให้ฉันทมากมีกำลังมากแล้ว สติปัญญาของเราอ่อนเสีย ในขณะที่มันมีกำลังมาก กำลังของกิเลสมาก กำลังของมรรคคือสติปัญญาก็ด้อยลงเสีย เช่นนี้แลจึงต้องได้หาอุบายวิธีการระงับดับมันด้วยเหตุต่าง ๆ เช่น

อดนอนบ้าง นอนแต่น้อยบ้าง ผ่อนอาหารบ้าง อดอาหารบ้าง เพื่อความเพียรของเราจะ
ได้ก้าวเดินด้วยความสะดวกสบาย แล้วขยำหวัทกิเลสลงได้อย่างถนัดชัดเจนภายในจิตใจ
ของเรา นี่แหละผู้ปฏิบัติจำต้องทราบเรื่องเหล่านี้ด้วยดี ถ้าไม่ทราบเรื่องเหล่านี้แล้วจะ
ไม่มีทางก้าวเดินไปได้เลย

พึงสังเกตเจ้าของเสมอการประกอบความพากเพียร อย่าสักแต่ว่านั่งเฉย ๆ ยืน
เฉย ๆ เดินเฉย ๆ นอนเฉย ๆ ฉันทเฉย ๆ ฉันทมากฉันทน้อยเฉย ๆ ไม่เกิดประโยชน์อัน
ใดถ้าไม่ใช้สติปัญญาพิจารณา เพราะสิ่งเหล่านี้มันกลมกลืนกันไปกับเรื่องของ
ธรรม กลมกลืนไปกับกิเลส นั้น ทั้งสองอย่างนี้มันกลมกลืนกันไป ถ้าเราอ่อนทางธรรมะ
หนักทางธาตุขันธ์ ธาตุขันธ์นั้นมีกำลังจริง แต่ก็กลับมาเป็นข้าศึกต่อธรรมภายในใจของ
เราเสียนี้ จึงต้องได้ลดหย่อนผ่อนผันกันเรื่อย ๆ อยู่อย่างนั้นเอง นี่เราหมายถึงชั้น
ตะเกียบตะกาย ชั้นที่ยังไม่ได้หลักได้เกณฑ์

แม้ท่านผู้ได้หลักได้เกณฑ์พอประมาณแล้ว ท่านยังรู้เรื่องราวเหล่านี้ได้ดี เอ้า ยิ่ง
ขยับเข้าไปในเรื่องความพากเพียร เกี่ยวกับเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ เรื่องหลับเรื่องนอน
เรื่องการขบการฉันท ท่านยิ่งระมัดระวังมากยิ่งขึ้นกว่าเราตะเกียบตะกายอยู่เวลานี้เสียด้วยซ้ำ
ไป ถ้าเราจะว่าชั้นนี้เป็นชั้นตะเกียบตะกาย ต้องยากบ้างลำบากบ้างอย่างนี้ จะหมายถึง
ว่าขั้นต่อไปแล้วจะอยู่สบาย ๆ มันก็ไม่ใช่นะ พอถึงชั้นสะดวกสบายได้กำลังสติปัญญา
มากเข้าเท่าไร ยิ่งชะมัทเขม้น ยิ่งเข่นกันลงหนักเข้าไป ๆ เป็นอย่างนั้นนิสัยของผู้ปฏิบัติ

เพราะความขี้เกียจขี้คร้านเหล่านี้มันเป็นกิเลส พอธรรมมีกำลังขึ้นภายในจิตใจ
แล้ว ความพากเพียรจะโหมตัวมาพร้อม ๆ กัน เรื่องความอดความทนมันเป็นเกสียว
เดียวกันไปนั้นแหละ หมุนตัวกันไปเลยทีเดียว เพราะความมุ่งมั่นในตัวเองที่จะทำตัวให้
หลุดพ้น

ขอย้อนพูดถึงเรื่องระหว่างความสุขกายกับความสุขใจ มันต่างกันอยู่มากนะ
ความสุขกายด้วยการหลับการนอน การขบการฉันท เพียงเท่านั้นแหละ ดังที่โลก ๆ ทั้ง
หลายเห็น ดังที่เราเห็นตั้งแต่วันเกิดมามันสุขแค่นั้น ไม่มีใครที่จะเอามาแข่งมาชกกัน
ได้ ว่าความสุขของข้าได้เลิศได้เลอยิ่งกว่าท่าน เพราะการกินมากนอนมากอย่างนี้ เพราะ
การปรนปรือมันมาก ให้ได้มีความสุขมากอย่างนี้ ๆ มันพอ ๆ กันนั้นแหละ โลกอันนี้
จึงไม่มีใครดีกว่าใคร เลิศกว่าใคร เพราะเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ เพราะการบำรุงธาตุขันธ์ให้
เต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มเหตุเต็มผล เต็มความต้องการของมัน

แต่ใจนี้ถ้าลงเราได้บำรุงบำเรอด้วยอรรถด้วยธรรมดังที่กล่าวมานี้ จะเป็นวิธีการ
ใดก็ตามเถอะ ความสุขของจิตจะปรากฏเด่นขึ้นมา และแปลกต่างจากความสุขภายใน
ร่างกายนี้เป็นลำดับลำดับ แม้แต่ชั้นความสงบของใจเท่านั้นก็รู้สึกมีความตื่นเต็นแล้ว

สำหรับผู้ยังไม่เคยเป็นเลย พอสงบเย็นแล้วก็มีท่ามีทาง ถ้านั่งกันก็ไม่ร้อนนัก ยืนก็พอสบาย ไม้ออนไม่เอนไม่ตี้นรจนกระวนกระวาย เพราะความเดือดร้อนกระสับกระส่ายภายในจิตใจมันแผดเผา พอใจสงบเย็น ยืนก็ตรง เดินก็สม่ำเสมออยู่ในจิตใจ อิริยาบถทั้งสี่เป็นอิริยาบถที่สม่ำเสมอด้วยอรรถด้วยธรรม ไม่หิวไม่โหยไม่กระวนกระวาย เพราะใจสงบ

นี่เพียงเท่านั้นเราก็เห็นแล้วว่า ความสุขนี้ต่างจากความสุขทางร่างกายเป็นไหน ๆ ที่นี้พอจิตนอกจากสงบแล้ว ยังมีความละเอียดแนบแน่นเข้าไปโดยลำดับ ก็ยังเห็นความแปลกประหลาดแห่งความสุขของจิตไปโดยลำดับลำดับ นี่แหละความต่างกันมันต่างกัน อย่างนี้ นี่คือความสุขด้วยธรรม ไม่ใช่ความสุขด้วยอาหารการบริโภคปรนปรือกันต่าง ๆ ดังที่โลกทั้งหลายและเราทั้งหลายเป็นมานี้

เพราะฉะนั้นจึงให้แยกเรื่องเหล่านี้ อย่าถือมาเป็นสิ่งสำคัญในเรื่องปรนปรือทั้งหลายที่เคยปฏิบัติมาด้วยกันอยู่แล้ว มันไม่น่าสงสัยและไม่น่าจะติดไม่น่าจะเพลิดจะเพลิด เพราะเป็นสิ่งที่เคยอยู่แล้ว ส่วนธรรมนี้เรายังไม่เคย แล้วผู้ที่มาบอกมาสอนเราที่เป็นท่านผู้เลิศผู้ประเสริฐด้วย ผู้ผ่านมาแล้วทั้งสุขทางร่างกายและสุขทางจิตใจ ถึงขั้นบรมสุข มาสั่งสอนพวกเราอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยแล้ว เราควรจะยึดนี้เป็นหลักเกณฑ์

ขอให้พิจารณาว่าวันนี้เป็นอย่างไร แต่เราไม่ทุกข์ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย วันนี้ยังพอทรงธาตุทรงขันธ์ แต่จะให้วิเศษกว่านี้ไปไม่ได้ ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ต้องเป็นดิน น้ำ ลม ไฟ อยู่เพียงแค่นี้แหละ และที่เป็นมาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้ มีความแปลกประหลาดอะไรบ้างกับธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟของเรา พอดีจะยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นเหตุเป็นผล เป็นที่พึ่งเป็นพึ่งตายกับมันได้แค่นั้นบ้าง และจากวันนี้ไปอีกจนกระทั่งถึงวันตาย เราจะยึดหลักเหตุหลักผล หรือยึดเป็นสภาวะ เป็นที่พึ่งเป็นพึ่งตายกับมันได้จริง ๆ ไหม

เราต้องนำมาทดสอบระหว่างกายกับใจ ระหว่างโลกกับธรรม คือกายนี้หมายถึงเป็นเรื่องของโลก ธรรมหมายถึงเรื่องของใจที่แฝงกับธรรม มีสมาธิธรรมเป็นต้น เป็นหลักใจแล้ว นี่ถ้าเราจะเทียบกับเรื่องร่างกายของเราที่เป็นมาดังที่กล่าวมาสักครู่นี้ กับเรื่องความสุขที่เป็นสภาวะซึ่งเกิดขึ้นภายในจิตใจ เพียงความสงบเท่านั้นก็เย็นใจแล้ว มีความกระหึ่มขี้มย่อง มีความหวังขึ้นแล้วภายในจิตใจ เพียงเท่านั้นความหวังได้สร้างขึ้นพร้อมกันแล้ว มากน้อยตามความสงบของใจ

พอใจได้สงบมากยิ่งขึ้น จิตยิ่งสว่างใสอยู่ในวงของสมาธินั้นแล แต่ก็เป็นเรื่องแปลกประหลาด เป็นเรื่องอัศจรรย์อันหนึ่งในตัวของเรา ทำให้อบอุ่น ทำให้เย็นใจ ทำให้สบาย ไม่ยุ่งเหยิงวุ่นวายกับสิ่งทั้งหลายที่เคยสัมผัสสัมพันธ์ เคยตี้นร

กระวนกระวายกับมันมามากน้อยเพียงไร สงบตัวเข้ามาอยู่เรือนใจแห่งความสงบคือสมาธินี้ โดยความสะดวกสบาย นี่แหละความสุขของใจ

ความหวังเกิดขึ้นที่นี้ สาระสำคัญเกิดขึ้นที่นี้ มากกว่ากายเป็นไหน ๆ นั้นเป็นแต่เพียงเครื่องมือสำหรับอาศัยใช้มันเท่านั้น ถึงจะทุกข์ยากลำบากบ้าง ก็ให้เป็นไปเพื่อความพอกความเพียร อย่าให้เป็นไปด้วยการเจ็บไข้ได้ป่วยเปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์อันใด โดยหาสติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองไม่ได้ ถ้าเวลาเพลินกับมันก็เพลินไปด้วยการอยู่การกินการหลับการนอน นั้นก็ยิ่งหลวยิ่งเลวไป ไม่มีอะไรเป็นสาระเลย เพราะฉะนั้นให้ย้อนเข้ามา นักปฏิบัติต้องค้นคว้า ต้องพิจารณา ต้องแยกต้องแยะ ต้องเทียบต้องเคียง ไม่อย่างนั้นหาทางออกไม่ได้นะ โดยอาศัยการพิจารณาเข้ามาถึงจิตตั้งที่ว่านี้

นี่พูดถึงเรื่องความสุข เรื่องความเป็นสาระ ตั้งแต่ขั้นสมาธินี้ก็เป็นที่สำคัญอยู่แล้วเป็นลำดับลำดับตา เอ้า พูดให้ถึงเต็มขั้นของสมาธิ เพราะสมาธินี้เต็มขั้นได้เช่นเดียวกับน้ำเต็มแก้ว ดังที่เคยอธิบายให้ท่านทั้งหลายฟังหลายครั้งหลายหนแล้ว สมาธินี้เมื่อพอตัวแล้วเต็มทีเท่านั้น เช่นเดียวกับน้ำเต็มแก้วแล้ว แม้จะเอาน้ำมหาสมุทรมาเทก็เพียงแค่เต็มแก้วเท่านั้น ไม่เลยจากนั้นไป นิธรรมมีความพอ สาระสำคัญในสมาธินี้พอตัวแล้ว มีความเอิบอ้อม มีความมั่นใจ

เอ้า ทีนี้แยกจากสมาธิ เพราะจิตมีความอ้อมตัวอ้อมไม่หิวไม่กระหายในอารมณ์ทั้งหลายที่เคยเป็นมา ที่เรียกว่าอารมณ์โลก ๆ ว่านั่นเออะนะ อารมณ์ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส เครื่องสัมผัสสัมผัส ที่เคยเป็นแล้วและจะเป็นมาเหล่านั้น มันปล่อยวางไปเสียหมด อยู่ในความสงบสบาย ทีนี้เอาปัญญาออกจากระโน เราจะขยายความละเอียดแห่งจิต ความละเอียดแห่งธรรม ความสุขของจิต ความสุขที่เกิดขึ้นจากธรรม ให้อ่างขวางและละเอียดลอลองไป ด้วยปัญหานี้เป็นของสำคัญมากยิ่งขึ้นกว่าขั้นสมาธิ

ขั้นสมาธิเต็มภูมิแล้วอยู่เพียงแค่นั้น เอาจนกระทั่งถึงวันตายก็ไม่เลยสมาธิ ดีไม่ดีถ้าไม่มีผู้แนะนำสั่งสอนไว้ก่อนแล้ว สมาธินี้มีความสุขพอที่จะทำให้คนติดได้ สัมเนื้อสัมผัสตัวอยู่ในสมาธิ ที่ท่านเรียกว่าติดสมาธิ เพราะความสุขพอที่จะทำให้จิตติดได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากว่าสติปัญญาไม่มีที่จะถอนตัวออกจากรู้ เพื่อก้าวขึ้นสู่ความละเอียดแห่งธรรมทั้งหลายให้เกินให้เลยกว่าขั้นนั้นขึ้นไป เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้ปัญญา

เอ้า ทีนี้ปัญญามีหลายชั้นหลายภูมิ ที่สำคัญที่สุดซึ่งคลุกเคล้ากันอยู่ มีความรัก ความชอบ ความเกลียดความชัง สับสนปนปนกันอยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอนเวลานี้ เพราะอะไร ก็เพราะรูป รูปอะไร ก็รูปกายรูปหญิงรูปชายเหล่านี้แหละเป็นของสำคัญ เอาแยกเข้ามาให้เป็นอสุภะ พิจารณาเรื่องอสุภะเป็นอย่างไร

ในกายของเรานี่คือกองอสุภะแท้ ๆ เรื่องความจริงแล้วเป็นกองอสุภะทั้งหมด ไหนกองสวยกองงามอยู่ที่ไหน กองน้ำอบน้ำหอมอยู่ที่ไหน เอ้าดูซิ กองที่เป็นเหตุให้เร็น เร็งบันเทิงมีกลิ่นหอมหวานชวนชม มีอยู่ที่ไหนในร่างกายของแต่ละคน ๆ นี้ ทำไมจึงยอมตัวให้กิเลสเสกสรรปั้นยอหลอกลวงเอาต่อหน้าต่อตา ทั้งที่ตาของเราไม่บอด แต่สำคัญที่ปัญญามันบอดนั้นมันก็ไม่รู้ จึงต้องถูกหลอกถูกต้มตลอดเวลา ว่าอันนี้เป็นเรา เป็นของเรา เป็นหญิงเป็นชาย อันไหนมันก็เนื้อก็หนังอันเดียวกัน หญิงก็หนังก็เนื้อ ชายก็กระดูก หญิงก็กระดูก เส้นเอ็น ตับ ไต ไส้ พุง ล้วนแล้วแต่ของปฏิภูมิต่วมกันไปหมด มีหญิงมีชายที่ไหน

พาดลงไปชินักปฏิบัติเรื่องอสุภะอสุภัง นี้ละการถอดถอนความยึดมั่นถือมั่น ปล่อยวางภาระอันหนักที่ว่า ภารา หเว ปญจกฺขนฺธา มันรับผิดชอบด้วย มันแบกมัน หามด้วยอุปาทานด้วย เพราะฉะนั้นจึงแก้กันด้วยอสุภะอสุภัง พินิจพิจารณาทั้งภายนอก ทั้งภายในได้ทั้งนั้น ภายนอกก็เอามาแยกมาแยกเป็นยังงี้ ดังที่พระพุทธเจ้าท่านสอน ให้ไปเยี่ยมป่าช้า มันเป็นอะไรป่าช้า มีอะไรติดอยู่นั้น มันเป็นตลาดร้านค้าที่ไหนพอที่จะผลิตจะผลิต อยากรต้องการนั้นซื้อสิ่งนี้มาประดับประดาเนื้อประดับประดาตน ประดับประดาบ้านเรือน ก็คนตายทั้งนั้นอยู่ในป่าช้า นั้นแหละท่านให้พิจารณาป่าช้า

เมื่อพิจารณาป่าช้าแล้วก็ย้อนกลับเข้ามาพิจารณาป่าช้าฝืดคือตัวของเรา และ ชากอสุภต่าง ๆ ที่เต็มอยู่ภายในตัวของเรานี้ ให้กระจายลงไปเป็นสภาพอันหนึ่งอัน เดียวกัน แล้วความว่าหญิงว่าชาย ว่าเขาว่าเรา ว่าน่ารักใคร่ชอบใจ มันก็กระจายหายไป จากความจริง เพราะนี่เป็นความจริงแล้วความจอมปลอมมันจะอยู่ไม่ได้ ต้องกระจาย ตัวไป นี่ท่านเรียกว่าปัญญา นั้น พิจารณาแยกแยกเช่นนี้อยู่โดยสม่ำเสมอแล้วก็เข้าสู่ สมาธิ

ในขณะที่เราจะพิจารณาจิตให้เป็นความสงบเย็นใจ อย่าไปกังวลกับอาการของสติ ปัญญาด้านใดมุมใด ว่าตอนนั้นพิจารณายังไม่แจ่ม ตอนนี้พิจารณายังไม่ชัด เวลานั้น พิจารณายังไม่แจ่มแจ่มชัดเจนน ไม่ต้องไปคิดไม่ต้องไปหมาย ให้ย้อนเข้ามาสู่ความสงบ อย่างเดียวเท่านั้น เรียกว่าทำงานคนละเวลาหน้าที่ ขณะที่ทำจิตให้สงบให้มุ่งจุดเดียว เพื่อความสงบเท่านั้น

พอจิตออกจากความสงบแล้วมากน้อยก็ตาม ให้แยกจิตออก จุงจิตออกสู่ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญดูกันไปหมดโลกธาตุนี้ มีอันใดที่แปลกต่างกันบ้างละในโลกนี้ จิตถึง ได้หลงโลเลเอาเสียตั้งแต่กับไหนดลปี่ใดมาจนกระทั่งบัดนี้ ไม่มีเวลาอืมพอ มีอะไรที่ให้ ได้หลงผลิตผลิตอยู่ มันมีแต่ของเก่า ของเนาของเหม็น ของปฏิภูมิลโสโครกเต็มโลก เต็มสงสารนี้ มันตื่นหาอะไรจิตนี้ ปัญญามีทำไมจึงไม่เอาไปสอดส่องดูของจริงทั้งหลาย

นี้ เหล่านี้เป็นแต่ของสิ่งนั้น นี่ชื่อว่าปัญญา เมื่อพิจารณาแจ่มแจ้ง เอาเราจะสรุปลงไป โดยลำดับลำดับ เพื่อให้พอเหมาะกับการปฏิบัติและเวลา

เมื่อเราพิจารณาอย่างนี้ทั้งเข้าสายบายเย็น อิริยาบถต่าง ๆ อยู่โดยสม่ำเสมอแล้ว เราจะค่อยทราบชัดถึงความจริงทั้งหลายมือสุกะอสุกัง เป็นต้น จากนั้นก็จะค่อยกลายลงไปเป็น อนิจจัง เป็น ทุกขัง เป็น อนตตา แล้วที่นี้พอสุดท้ายลงไปไตรลักษณ์ทั้งสาม ประเภทนี้ จะเป็นส่วนใดส่วนหนึ่ง แน่นอนที่จะเด่นชัดภายในจิตใจมากกว่าไตรลักษณ์ทั้งหลาย เช่น ทุกขัง จิตมีความหนักแน่นมีความติดพันในทุกขัง ชอบใจในการพิจารณา ทุกขังก็ เอา พิจารณาทุกขังลงไปไม่ผิด แน่ จิตมีความติดพันมีความชอบมีความสัมผัส ใน อนิจจัง ก็ เอา พิจารณา อนิจจัง ลงไป จิตมีความหนักแน่นใน อนตตา ก็ให้พิจารณา อนตตา ลงไป ถูกด้วยกันทั้งนั้น นี้เวลาละเอียดลงไปแล้วจะลงสู่ไตรลักษณ์ด้วยกันทั้งนั้น

เมื่อลงสู่ไตรลักษณ์แล้วมันจะหมุนตัวเข้ามาสู่จิต ตามปกติก็เข้าสู่จิตอยู่แล้ว แต่เวลาละเอียดเข้ามาจริง ๆ แล้วจะเข้ามาสู่จิตโดยลำดับลำดับ ผลที่สุดร่างกายของเรานี้ มันก็เห็นได้ชัด อยู่ด้วยกันก็รู้ว่านี่คือจิต นี่คือธาตุคือขันธ นั่นคือเนื้อ หนัง เอ็น กระดูก อวัยวะส่วนต่าง ๆ ไม่ใช่จิต อาการต่าง ๆ ของจิตที่คิดออกไปในแง่ต่าง ๆ ก็รู้นั่นคืออาการของจิตไม่ใช่จิต ไม่มีใครบอกก็รู้ เพราะวิธีการพิจารณานี้เป็นวิธีกลั่นกรองเพื่อจะทราบทั้งสิ่งนั้น ทั้งอาการของจิตที่ไปเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ทั้งจิตเอง

เมื่อทราบชัดโดยลำดับแล้วจะปล่อยวางเข้ามา ๆ เมื่อปล่อยวางเข้ามาเล็กน้อย ภาวะที่เราแบกเราหามให้หนักหน่วงถ่วงจิตใจมาเป็นเวลานานนั้น จะค่อยเบาบางลงไป ๆ จนกระทั่งถึงปล่อยวางเข้ามาในธาตุในขันธของเราโดยลำดับ ปล่อยเข้าไปจนกระทั่งถึงจิต ขันธทั้งห้าปล่อยลงไปด้วยปัญญา รู้ชัดตามความจริงด้วยปัญญา ปล่อยวางลงไปจนกระทั่งเข้าไปถึงรากแก้วแห่งภพแห่งชาติทั้งหลาย คืออะไร นั่นแหละที่นี้

นี่แหละที่กล่าวทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เป็นอริยสังขะ อย่าเข้าใจว่าการพูดนี้ไม่ใช่พูดอริยสังขะ พูดเรื่องเกิดแก่เจ็บตาย อสุกะอสุกัง อนิจจัง ทุกขัง อนตตา ไม่เป็นอริยสังขะจะเป็นอะไร เป็นอริยสังขะทั้งนั้น นี่แหละอริยสังขะทำงาน ทำงานอย่างนี้เอง ทำงานด้วยปัญญา เมื่อถึงขั้นปัญญาแล้วถ้าไปโดยลำดับลำดับ แล้วก็มาทราบโดยลำดับจนกระทั่งถึงธรรมชาติที่ฝังจมอยู่ภายในจิตใจ ท่านเรียกศัพท์ธรรมะว่า อวิชชา รู้แต่ไม่แจ้ง ถ้าแปลออกแล้ว รู้แบบงู ๆ ปลา ๆ รู้ของโลกทั้งหลายรู้นี้แหละ แต่หาทางออกไม่ได้ ไม่ใช่วิชชา คือรู้อย่างชัดแจ้งชัดเจนแจ่มแจ้งอย่างพระพุทธเจ้ารู้นั้น

ที่นี้เวลาพิจารณาเข้าไปจริง ๆ มันไม่มีที่จะพิจารณา ปล่อยลงไป ๆ หมดแล้วหมดทางปล่อย หมดทางรู้ ถอยตัวเข้ามา จิตมีความสัมผัสตรงไหนจะจ่อเข้าไปตรงนั้น

ๆ สุดท้ายก็ไปสัมผัสสัมพันธ์อยู่ที่จิตเท่านั้นเอง เพราะอาการทั้งห้านี้หมดไปแล้วด้วย
 ดังที่เคยพิจารณาและได้เคยอธิบายมาแล้วหลายครั้งหลายหน จนกระทั่งถึงจิตอวิชชา
 ถึงขั้นนั้นแล้วเหมือนกับเราสาวเถาว์ลัยเข้ามาสู่ลำต้นของมัน กิ่งของมัน รากของมัน
 นั้นแหละ ถอนพรวดขึ้นมาที่ตรงนี้แล้ว มันจะมีกึ่งเส้นกึ่งสายยาวเหยียดมากน้อยเพียงไรก็
 ตาม จะบรรลัยตายไปด้วยกันหมดเมื่อถอนรากแก้วมันขึ้นแล้ว

นี้ก็เหมือนกัน ตา หู จมูก ลิ้น กาย จิต อันเป็นทางเดินของอวิชชา รูป เสียง กลิ่น
 รส เครื่องสัมผัส อันที่ไปเกี่ยวข้องกับรูปก็คือจิตที่เป็นอวิชชา มันถอนเข้ามา ๆ จนกระทั่ง
 ถึงรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเป็นอาการอันหนึ่ง ๆ เท่านั้นที่เป็นอาการของ
 จิต ออกมาจากอวิชชามาสำคัญมันหมาย ก็ถอนตัวเข้าไปเหลือแต่ธรรมชาติของอวิชชา
 อันเดียว เมื่อตัดทางเดินของอวิชชาแล้วอวิชชาที่สุดไม่มีทางไป บริษัทบริวารถูกตัดขาด
 ตัดสะพานเข้าไปหมดเหลือแต่อวิชชา เหมือนกับว่ารากแก้วอันเดียวเท่านั้น ถอนพรวด
 ขึ้นมาด้วยปัญญาญาณหยั่งทราบอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง กระเด็นออกจากกันแล้ว ภพชาติ
 อยู่ที่ไหนที่นี้ นั่นละมันชัดเจนอย่างนี้การปฏิบัติ

นี่ละตามร่องรอยแห่งความจริงเข้าไปดังที่กล่าวมาสักครู่นี้ด้วยภาคปฏิบัติ คือตาม
 เข้าไปอย่างนี้ จนกระทั่งถึงอวิชชาจริง ๆ แล้วเป็นยังไง อะไรเป็นภพเป็นชาติพาให้สัตว์
 เกิดแก่เจ็บตาย ก็คืออันนี้เอง พอถอนอันนี้ออกไปแล้วอะไรจะพาเกิดอีกที่นี้ หมด ไม่มี
 อะไรที่จะสืบต่อแล้ว ธรรมชาติอันหนึ่งคืออะไร คือความบริสุทธิ์ อันนี้ว่าอะไรที่นี้ ไม่มี
 อะไรจะว่า

อริยสังข์เป็นอาการแต่ละอย่าง ๆ เป็นเครื่องกลั่นกรองธรรมชาตินี้ให้บริสุทธิ์ เมื่อ
 ธรรมชาตินี้บริสุทธิ์เต็มที่แล้ว อริยสังข์ก็หมดหน้าที่ไป เช่น ทุกข์ก็สักมีแต่ไว้ในธาตุใน
 ชั้นเท่านั้น ภายในจิตใจไม่มีอีกเลย เพราะสมุทัยไม่มี มรรคก็มีแต่เวลาแก้กิเลสตัณหา
 อาสวะเท่านั้น เมื่อแก้กิเลสตัณหาอาสวะแล้ว ปัญญาที่เรียกว่ามรรค ๆ นั้นก็หมดหน้าที่
 ไป

จะเหลือแต่ปัญญาที่จะใช้ไปตามสมมุตินิยม ข้อธรรมข้อธรรมที่จะแนะนำสั่งสอน
 โลกสงสารต่อไปเท่านั้น ที่จะแก้กิเลสตัณหาไม่มีอีกแล้วปัญญาก็ดี เพราะเรื่องกิเลสมัน
 หมดแล้ว อวิชชาหมดแล้ว ปัญญาประเภทสังขารนั้นก็หมดหน้าที่เช่นเดียวกัน นิโรธ
 ความดับทุกข์ ทุกข์ดับไปแล้วมานิโรธที่ไหนอีก มันก็นิโรธหนเดียวเท่านั้น เมื่อเต็มที่
 แล้วนิโรธเพียงหนเดียวหมด ก็ทำหน้าที่ผ่านไปแล้ว เหลือแต่ธรรมชาติที่บริสุทธิ์พุทธโร
 เท่านั้น

นี่ละพระพุทธเจ้าเอาธรรมชาตินี้แลมาสั่งสอนสัตว์โลก พระอรหันต์ท่านเอาธรรม
 ชาตินี้แลมาเป็นรากใหญ่ เป็นรากฐานสำคัญสั่งสอนสัตว์โลก โดยอาศัยอาการแห่งชั้น

นี่เป็นเครื่องแสดงออกแห่งผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่จะให้เกิดประโยชน์แก่โลกทั้งหลาย ดังที่ท่านแสดงธรรมว่าอย่างนั้น ๆ ถ้าไม่มีชั้นแสดงไม่ได้นะ มีแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ นี่แสดงอาการออกมาไม่ได้ ว่าตัวว่าชั่วเป็นยังไง ๆ จึงต้องอาศัยชั้นเหล่านี้เป็นเครื่องแสดง

ด้วยเหตุนี้ขอให้ทุกท่านตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ขอย่าเห็นสิ่งใดเป็นสิ่งที่สำคัญมากกว่าภาคปฏิบัติ ที่จะตามร่องรอยแห่งภพแห่งชาติของตนเองเข้าสู่ความจริง คือ อวิชชาปุจฉยา สงขารรา อันเป็นรากฐานสำคัญแห่งภพแห่งชาติ ให้เห็นประจักษ์ด้วยปัญญาแล้ว ถอนพรวดขึ้นมาแล้วหมดปัญหาโดยสิ้นเชิง ไม่มีคำว่าอดีตคำว่าอนาคต ไม่มีสิ่งใดมาปรากฏทั้งนั้น เพราะเรื่องเหล่านี้เป็นสมมุติทั้งหมด ธรรมชาติที่บริสุทธิ์นั้นหาสมมุติไม่ได้แล้ว ให้ชื่อแต่เพียงว่าวิมุตติเท่านั้น นี่ละผลแห่งการปฏิบัติธรรม สด ๆ ร้อน ๆ อยู่กับท่านผู้ปฏิบัติ

อย่าเข้าใจว่ามรรคผลนิพพานหมดเขตหมดสมัยไปแล้ว นอกจากโมฆบุรุษ โมฆสตรี โมฆภิกษุเท่านั้น จะให้กิเลสมันตัมมันตุนทั้งวันทั้งคืน ถ้าจะพูดในทางความดีความดีแล้วให้กิเลสตัมเอาว่าไม่มี ๆ ถ้าทำดีแล้วชี้เกียดชี้คร้านท้อแท้อ่อนแอ มีความดูดีมีในทางชั่วและการทำชั่วแล้วไม่มีถอย ตายก็ตายได้วันยังค่ำไม่มีความสะทกสะท้าน ไม่มีความกลัว ไม่มีความหวาดเสียว ไม่มีความเข็ดหลาบ นี่เรื่องของกิเลสหลอกคนหลอกอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจงให้เห็นความเข็ดหลาบด้วยอรรถด้วยธรรม แล้วจะเห็นเรื่องของกิเลสตัวหลอกลงภายในจิตใจ และถอนพรวดออกมาแล้วหมดปัญหาโดยประการทั้งปวง ฉะนั้นขอให้ทุกท่านจงตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติ

นี่เวลาครูบาอาจารย์ไม่อยู่ก็ขอให้เคารพตน ถ้าเคารพแต่เพียงครูบาอาจารย์แล้วมันจะมีที่แจ้งที่ลับ นั้นไม่ใช่ธรรมนะ ธรรมแท้อยู่กับตัวของเรา อริยสัจอยู่กับตัวของเรากิเลสอยู่กับตัวของเรา สติปัญญาที่จะแก้กิเลสตัวลึมนื้อลึมตัวอยู่กับตัวของเรา ขอให้พากันตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติต่อตัวของเราเอง

อย่าไปสำคัญมั่นหมายกับสิ่งภายนอก ยิ่งกว่าการแสดงออกของสังขารทั้งสี่นี้ มันจะแสดงออกทำไหน มันแสดงยกโทษคนอื่น ก็นั่นละคือสมุทัยคือกิเลส แสดงว่าคนนั้นไม่ดี ผู้นี้ไม่ดี คนนั้นสูงคนนี้ต่ำ คนนั้นน่าตำหนิคนนี้น่าชม ซึ่งล้วนแล้วแต่เรื่องของกิเลสที่ออกไปจากใจ ให้สติทันมันนะ ถ้าทันแล้วมันจะระงับ ตัวนี้ก็ไม่เป็นมารแก่ตัวเองและไม่เป็นมารแก่ผู้อื่น ไม่ระแคะระคายผู้อื่น เพราะดับตัวระแคะระคายออกจากตัวแล้ว ตัวนี้เป็นตัวเสนียดจัญไร ให้พากันระมัดระวังตัวนี้ให้ดี แล้วจะอยู่ด้วยกันเป็นสุข ๆ

พวกเราทั้งหลายนี้เป็นผู้ที่หอบกิเลสมา หอบกองทุกข์ความลุ่มความหลงมาด้วยกัน เวลานี้หวังในข้อรรณข้อธรรมจากครูจากอาจารย์มาชำระสะสางตนเอง อย่าให้กิเลสมันมาชำระเรานะ มันจะมาฟันหัวเราให้แหลกด้วยกันนี้ ทะเลาะเบาะแว้งกัน เป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด น่าอับอายขายขี้หน้าที่สุดเลย ไม่มีอะไรที่จะเลวทรามยิ่งกว่าวสมณะ เฉพาะอย่างยิ่งวงปฏิบัติทะเลาะกัน ขออย่าให้ได้ยิน เกิดมาในภพนี้ชาตินี้กับหมู่กับคณะ สั่งสอนหมู่เพื่อนด้วยความเต็มอกเต็มใจ ด้วยความเมตตาสงสารเต็มเม็ดเต็มหน่วย สิ่งที่ไม่พึงหวังอย่าให้ปรากฏ

ขอให้ท่านทั้งหลายได้เห็นนอกเห็นใจผู้แนะนำสั่งสอน แล้วตั้งหน้าตั้งตาสำรวจระวังตนเอง และความผิดของตนเองที่มีอยู่ภายในจิตใจ อย่าให้ติดดินออกมาได้ เอาให้มันแหลกให้เห็นต่อหน้าต่อตาเจ้าของนั้นแหละ ดีกว่าที่จะไปทำคนอื่นให้กระทบกระเทือน ให้เขามาให้คะแนนเราว่าเราดีอย่างนั้น แล้วเราก้ไปตัดคะแนนเขาว่าไม่ดีอย่างนั้น เป็นเรื่องของสมุทัยฆ่าสังหารกัน ไม่เป็นทำเป็นทางเลย

จึงขอยุติเพียงเท่านี้ เอาละพอ เหนื่อยแล้ว

พูดท้ายเทศน์

ไม่มีวิชาใดเลยที่จะค้นพบความจริงได้เหมือนวิชาของพระพุทธเจ้า วิชาธรรมเรียนจบพระไตรปิฎกก็จบเถอะ เรียนวิชาธรรมก็ดี ถ้าไม่ทำตามแบบพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ปริยัติพอจำวิธีการได้แล้วให้ดำเนินตาม นั้นละการดำเนินตามคือตามรอยแหละที่นี้ จนกระทั่งไปเจอเอาจนได้นั้นแหละ ลงรากแก้วมันก็คือ อวิชชาอุปจายา ตามมาจากโน้น เหมือนกับเถาว์ลย์มันเลื้อยออกไปโน้น โนนกระจายออกไป เลื้อยออกไป มันเกิดขึ้นจากเหง้าเดียวกอดีว เถานี้ออกโน้น เถาโน้นออกโน้น ๆ เลื้อยออกไปจากตา หู จมูก ลิ้น กาย นี้ เลื้อยออกไปหารูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ทั่วโลกธาตุ ออกไปจากกอนี้

ใคร ๆ ก็ไม่รู้จะชิตตามแต่เงามันไป เรียนก็เรียนตามแต่เงามันไป พอภาคปฏิบัติก็ย้อนละที่นี้ ตามเข้ามา ๆ ดังพระพุทธเจ้าและสาวกท่าน เข้ามาพบความจริงก็จะสงสัยไปไหน ในเมื่อมาเจอเอาต่อหน้าต่อตาจะไปสงสัยที่ไหน อะไรก็ตามถ้างไปเจอเข้าแล้วจะสงสัยที่ไหน ไม่เคยเห็นก็ตามมันก็ไม่สงสัยแหละ ก็เจอเอานี้จะว่าไ

นี่ก็ผมทางโน้นเขาบอกมาแล้วนี้ จะต้องได้ไปกรุงเทพฯ ฉะนั้นขอให้หมู่เพื่อนอยู่กันด้วยความเป็นสุข ด้วยความสงบ อย่าให้มีเรื่องมีราวอะไร การเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา ให้ถือเป็นกิจจำเป็นสำคัญมากสำหรับเราแต่ละท่าน ๆ ในวัดนี้ อย่านัดได้ถอน งานอื่นอย่าเห็นเป็นสำคัญนัก ผมไม่เห็นงานใดเป็นสำคัญ เคยปฏิบัติมาอย่างนั้น แม้ครูบาอาจารย์มันเราก้พาดำเนินมาอย่างนั้น ไม่เห็นงานใดเป็นสำคัญยิ่งกว่างานนี้

งานนี้เป็นงานสำคัญมากสำหรับพระ ที่จะรื้อถอนตนออกจากทุกข์ทั้งหมด ให้เสร็จ
สิ้นไปเสียนั้นละเป็นของดีเลิศ ใ้ตายแล้วเกิด เกิดแล้วตาย จมแล้วฟู ฟูแล้วจมนี้ มัน
เป็นอยู่นี้มาตั้งกับตั้งกลับแล้ว แต่ละภพละชาติ แต่ละคน ๆ แต่ละรูปละนาม เหล่านี้ไม่
มีใครสงสัยแหละ ถึงเจ้าของจะสงสัยก็ตามหลักความจริงไม่มีสงสัย เป็นอย่างนั้นมาแท้
โดยไม่ต้องสงสัย เพราะธรรมชาติที่กล่าวเมื่อสักครู่นี้พาให้เป็น เมื่อถอนอันนี้ออกแล้ว
จึงหายสงสัยละที่นี้ ไม่บอกก็หายเอง ไม่มีใครบอกก็ตาม สนฺทิฎฐิโก เป็นหลักธรรมชาติ
อยู่แล้ว บอกกับตัวทุกคน

เอาละเลิกกันละที่นี้